

Nye tanker rundt forebygging av sauetap på beite – eksempel fra Malangen

INGER HANSEN¹, BERIT HANSEN¹ OG ØYVIND TRONDSSEN²
Bioforsk Nord Tjøtta¹, Oslo Hundeskole avd. Tromsø²

Bakgrunn

I Malangen i Troms fylke har det i flere beiteområder for sau vært høge lammetap på over 20 % de senere år. Sommeren 2005 og 2006 ble årsakene til lammetap i Kraksletta sankelag forsøkt kartlagt ved bruk av mortalitetssendere (Hansen 2006 a, Hansen 2007). Tapsundersøkelsen dokumenterte at 23,5 % av de omkomne lammene døde som følge av sykdom, 17 % av disse døde i ulykker, mens 21,5 % av lammene som ble borte var tatt av rovvilt (i snitt over de to årene). Av rovviltet gjorde jerv størst skade, men også kongeørn og rødrev ble dokumentert. Gaupeskader er ikke påvist i området på mange år. Det var store variasjoner i lammetap mellom besetningene. Tross bruk av mortalitetssendere var andelen lam med ukjent dødsårsak høy begge år (37,5 % i snitt). Da det ennå er knyttet stor usikkerhet rundt årsakene til lammetapene i området, kan det være vanskelig å sette inn effektive, forebyggende tiltak. Man må i dette beiteområdet tenke multifaktorielle tapsårsaker og gå inn med en kombinasjon av mer generelle tiltak på besetnings- og beitelagsnivå.

Materiale og metoder

Det ble laget en ”tiltaks pakke” bestående av flere delprosjekt som skulle utføres i perioden 2008-2010. Totalt sju besetninger i Kraksletta sankelag deltok i prosjektet. Disse slapp sommeren 2008 858 søyer og 1554 lam på det over 100 km² store utmarksbeitet.

Delprosjekt 1. Optimal fôring og holdvurderinger av søyer (2008)

For å få et best mulig utgangspunkt for friske og livskraftige lam med god tilvekst, er det viktig at fôring av moryra før og etter lamming er optimal. Brukerne i alle forsøksbesetningene ble intervjuet mht fôr og fôringsrutiner. Holdvurdering av søyene ble foretatt ved innsett og ca seks uker før lamming. Befaringene ble utført av veterinært personell ved Bioforsk Nord Tjøtta (BNT) i samarbeid med lokalt Helseråd for sau (rådgiver fra Nortura og lokal veterinær). Det ble tatt ut fôrprøver til analyse og hver enkelt deltaker fikk utarbeidet fôrplan for sin besetning.

Delprosjekt 2. Forebyggende arbeid mot sykdom (2008)

Følgende rutiner for forebyggende tiltak mot sykdom og parasitter ble kartlagt på besetningsnivå av veterinær fra BNT:

- a) Lammingshygiene og rutiner for tildeling av råmjølk.
- b) Snylterbehandlingsregime mot rundorm/bendelorm.
- c) Forebyggende behandling mot koksidiøse (koksidiøse ble dokumentert som tapsårsak i to av besetningene i 2006).
- d) Vaksinerings av søyene mot clostridieinfeksjon.
- e) Mulighet for regelmessig veksel av vårbeite.

Delprosjekt 3. Kontroll av lam før beiteslipp (2008)

Alle lam som slippes i utmarka skal være friske og skikket til å følge mora, mens for små lam og lam/søyer med skavanker må holdes igjen. Fødselsvekt og slippvekt ble under tapsundersøkelsene i 2005 og 2006 funnet å ha signifikant effekt på dødeligheten på beite. Før beiteslipp i 2008 ble det derfor foretatt en kontroll av forsøksbesetningene utført av veterinær fra BNT i samarbeid med lokal veterinær. Bøndene forpliktet seg til å veie lamma ved fødsel, beiteslipp og om høsten, slik at lammetilveksten for de ulike perioder kunne beregnes.

Delprosjekt 1, 2 og 3 ble fulgt opp med en rådgivende rapport om helseforebyggende tiltak i hver enkelt besetning.

Delprosjekt 4. Kartlegging av sporstoffnivå (2008)

Det er generelt påvist lite sporstoffmangel hos beitedyr i Norge, bortsett fra på kysten. Tapskartlegging i Tjongsfjord har vist dødsfall hos lam pga kopper- og koboltmangel (Hansen 2006b). Selenmangel/marginale selenivåer ble også påvist. Det er ikke tidligere undersøkt sporstoffstatus i beiteområdet i østre Malangen. Sporstoffanalyser (kopper, kobolt, selen) ble utført ved leverbiopsi (vevsprøve) på alle ferske kadaver. Det ble i tillegg tatt ut leverprøvene fra 40 dyr kadavre med leverprøver tatt av et tilfeldig utvalg av dyr under slakting (ca 40 prøver totalt). Tiltaket utføres i samarbeid med veterinært personell på slakteriet i Målselv. Prøvene ble sendt til Veterinærinstituttet i Tromsø for analyse.

Delprosjekt 5. Uttak av rødrev (2008)

Det beste tiltaket mot tap av lam forårsaket av rødrev er å ta ut så mye rødrev som mulig under ordinær jakttid. Beitelaget gjorde en god innsats for å redusere revebestanden i forkant av beitesesongen 2008.

Delprosjekt 6. Vegetasjonskartlegging og beitetaksering (2008)

Lammetilveksten på utmarksbeitet har variert en del mellom år. Det aktuelle beiteområdet ble derfor vegetasjonskartlagt av BNT for å kunne si noe om områdets beitekapasitet/bæreevne både under gode og mer marginale vekstsesonger.

Delprosjekt 7. Opptrenning av kadaversøkende hunder (2008-2009)

Siden det har vært vanskelig å finne kadavre i dette beiteområdet både med og uten bruk av dødsvarslere, ønsket prosjektet ekstra fokus på funn av kadaver. Delprosjekt 7 er et pilotprosjekt, med innhenting av kompetanse fra bl.a. Norske redningshunder, forsvarets hundeskole, Oslo hundeskole, Hund Campus i Sverige og gjeterhundmiljøet. Hovedmålet med kadaversøkende hunder er å finne flest mulig kadaver i så fersk tilstand som mulig, slik at tapsårsak kan dokumenteres. Dette kan ha stor betydning bl.a. for erstatningsoppgjøret for rovvilt drepte dyr. Pilotprosjektet skal videre dokumentere om effektiviteten ved bruk av hund er tilfredsstillende i forhold til arbeidsinnsats og øvrige kostnader. Fylkesmannen i Troms (oppdragsgiver) ønsket kompetanseoppbygging og forankring av pilotprosjektet lokalt, og det ble knyttet kontakt med to hundeinstruktører i Tromsø som utarbeidet treningsopplegget for oss. Kurspakken inneholdt bl.a. identifikasjon- og diskrimineringstrening av lukt fra sauekadaver ved bruk av en spesialplattform (nytt i Norge), meldingstrening, rundering og søkstrening etter kadaver i felt. Målet er å ha to ekvipasjer ferdig utdannet innen starten av beitesesongen 2009. Disse ekvipasjene skal gå kadaversøk i Kraksletta beiteområde to ganger i uka gjennom beitesesongen. Det viktigste resultatmålet vil være antall kadavre funnet, sett i forhold til antall dyr tapt på utmarksbeite. Per i dag gjenstår rundering, varsling og utvidet søkstrening i felt. Ekvipasjene skal også klareres før de benyttes i beiteområdet, dvs. hundene må være saueriene og søksarbeidet skal være godkjent.

Delprosjekt 8. Bestandsregistrering av rovvilt (vinteren 2008/2009)

I følge forvaltningsplanen for fredet rovvilt i Region 8 (Troms og Finnmark), er det ikke ønskelig med ynglende bestander av rovvilt på østre Malangshalvøya (Rovviltnemnda for Region 8, 2007). På grunnlag av udokumenterte observasjoner av rovvilt, samt økende tapstall av sau og lam, er det behov for å gjøre en bestandsregistrering av fredet rovvilt i området. Dette innebærer bl.a. linjetaksering på gaupe, aktivt søk etter jerveynglinger samt registreringer av streifdyr/enkeltdyr. Bestandsregistreringene vil bli utført av Statens naturoppsyn (SNO).

Foreløpige resultater og diskusjon

Hovedinntrykket etter helse- og velferdsvurderingene på besetningsnivå (delprosjekt 1, 2 og 3) er at lammene var godt skikket til å sendes på beite, med noen besetningsmessige variasjoner. Enkelte av besetningene hadde imidlertid potensial for å få ned lammepet i inneperioden. Avføringsprøvene viste liten belastning av rundormer, men koksidiøse ble påvist i to besetninger og det anbefales forebyggende behandling mot koksidiøse på beitelagsnivå kommende sesong. Resultater fra sporstoffanalysene og tilvekstdata foreligger ikke i

skrivende stund. Samtlige besetninger som var med i prosjektet i 2008 vil få tilbud om videreføring av helsetjenesteprogrammet i 2009/2010.

Vegetasjonskartleggingen viste at det var svært god tilgang på beite av middels kvalitet for de 850 søyene med lam som slippes i området. Nord, sør -og østhellinger bidrar til at sauene kan utnytte planter av ”vårkvalitet” gjennom store deler av beitesesongen. Tilsynet av dyr på beite var svært godt og den innsats som beitelaget legger ned gjennom sesongen er imponerende.

Beitelaget tok ut 11 rødrev i den nordlige delen av beiteområdet under ordinær jakt i forkant av beitesesongen 2008. Revedrepte lam ble ikke dokumentert av SNO sommeren 2008. Til sammen ble 22 søyer og 135 lam erstattet som dokumentert eller sannsynlig tatt av fredet rovvilt i 2008 (gaupe, kongeørn og ”fredet rovvilt”). Jervedrepte dyr kan ligge under gruppen ”fredet rovvilt”.

Tapstallene gikk ubetydelig ned fra 2007 til 2008 (hhv. fra 5,9 % til 5,6 % for søyer og fra 17,4 % til 16,2 % for lam). Siden besetningene gjennom prosjektet har fått dokumentert at dyrehelsen og de driftsmessige rutineene er tilfredsstillende, må de høye tapstallene i stor grad skyldes utenforliggende faktorer. Det knyttes stor spenning til bestandsregistreringene av rovvilt vinteren 2009, og til hvorvidt bruk av kadaversøkende hunder kan bidra til å finne flere kadavre og kartlegge tapsårsakene bedre.

Referanser

Hansen, I., 2006 a. Tapsårsaker hos lam på østre Malangshalvøya 2005. Bioforsk Rapport Vol. 1 Nr. 9, 1-28.

Hansen, I., 2006 b. Tapsårsaker hos lam på Tjongsfjordhalvøya 2006. Bioforsk Rapport Vol. 1 Nr. 162, 1-27.

Hansen, I., 2007. Tapsårsaker hos lam på østre Malangshalvøya 2006. Bioforsk Rapport Vol. 2 Nr. 22, 1-26.

Rovviltnemnda for Region 8, 2007. Forvaltningsplan for rovvilt i Region 8, 66 s.